

Citation:

Wysoczański, W. (2020). Komponent „siedem” w słowiańskiej frazeologii i paremice. *Studia z Filologii Polskiej i Słowiańskiej*, 55, Article 2065. <https://doi.org/10.11649/sfps.2065>

Włodzimierz Wysoczański
(Uniwersytet Wrocławski)

Komponent „siedem” w słowiańskiej frazeologii i paremice

Swoiste numinosum liczby siedem opiera się na obserwacji pewnych zjawisk zachodzących w przyrodzie, chodzi m.in. o siedmiodniową fazę księżyca. Liczba siedem jest wyraźnie zauważalna w kulturze, religii, mitologii i innych sferach. Znane są koncepcje kosmologiczne siedmiu niebios, do których nawiązuje siedem stopni schodów prowadzących do świątyń babilońskich. Siódemka jest symbolem Rzymu zbudowanego na siedmiu wzgórzach. Wśród Greków znana była siedmiogłowa Hydra, siedem muz i siedem cudów świata. Hebrajskie słowo *szaba* ‘przysięgać’ pochodzi od siedmiu rzeczy świętych, na które składa się przysięgi (zob. Lurker, 1989, ss. 212–213). W Piśmie Świętym liczba siedem występuje wielokrotnie, bogata jest jej symbolika. W Starym Testamencie zajmuje pozycję dominującą, np. zdobycie Jerycha przez Izraelitów nastąpiło siódmego dnia oblężenia po zatrąbieniu przez siedmiu kapłanów siedmioma trąbami siedem razy, i – odnosząc się do siódmego dnia po stworzeniu świata przez Boga – ma charakter liczby świętej. W Nowym Testamencie podtrzymywana jest tra-

dycja o świętości liczby siedem, ale oznacza ona też całość, doskonałość. W Apokalipsie natrafiamy na siedem listów wysłanych do siedmiu Kościołów, którymi kieruje siedmiu aniołów, a w wizjach ukazywane są m.in. siedem pieczęci, siedem grzmotów, siedem trąb, siedem wzgórz, siedmiu królów (zob. Forstner, 1990, ss. 46–48). Przypisywanie sakralnego znaczenia liczbie siedem jest powszechne, w tradycji słowiańskiej odnosi się ona przede wszystkim „к единицам времени (ср. *семидневная неделя, семь недель Великого поста*), к мировому пространству (ср. *представление о семи небесах*) или к лицам” (Толстая, 2012, s. 545).

Liczba siedem jest obecna w języku nie tylko w systemie liczebnikowym, lecz także w jego wielu jednostkach, np. nazewnictwie, m.in. zoologicznym, por. *biedronka siedmiokropka*, do tej liczby odwołują się znane formuły inicjujące w bajkach, por. *Za górami, za lasami, za siedmioma rzekami; za siódmą górą, za siódmą rzeką, za siódmym morzem*, siódemka występuje również często we frazeologizmach i paremiach (por. np. Mikołajczak, 1999, s. 49–56; Жайворонок, 2006, ss. 541–543; Маковец, 1974, s. 150), wszelako trzeba zwrócić uwagę na zasygnalizowaną różnicę: „отличие, например, между математическим знаком Р *семь* или А *seven* и словами Р *семь* в словосочетаниях *семь столов* и, далее, в ФЕ *семь чудес света, семь смертных грехов*, равно как и словом *семерка*” (Акуленко, 1990, s. 19). Zauważa się, że – z jednej strony – „ряд ФЕ с компонентами *seven (семь)* имеют общеевропейский характер и распространились, повидимому, в результате культурных и лингвистических контактов. Ср.: *the seventh heaven – седьмое небо; seven-leagued boots – семимильные сапоги*” (Акуленко, 1990, s. 114), z drugiej zaś strony „Название числа 7 – Н *sieben* и Р *семь* – широко используется в национально-специфических ФЕ” (Акуленко, 1990, s. 202).

Przedmiotem niniejszych rozważań będą poświadczony leksykograficznie jednostki frazeologiczne i paremiczne języków słowiańskich z komponentem SIEDEM. Tworzą one rozbudowany zbiór, w którym można wyróżnić poszczególne składowe ukonstytuowane wokół wartości wyrażanej za pomocą liczby siedem. Analizowany materiał poświadczają sfrazeologizowane odniesienia do składnika siedem nie we wskazaniu na równoważność wartości liczbowej wyrażanej przez ten wyraz, lecz na znaczenie ‘jakaś wielkość’, ‘wiele’, ‘nieokreśloność’, ‘bardzo’ (zob. Rajnochová, 2014, s. 182). Ponadto „w kulturze narodów słowiańskich siódemka i jej spotęgowanie nosi wiele różnorodnych znaczeń, których motywację znajdziemy w odległej przeszłości, natomiast jako kom-

ponent frazeologizmów wnosi przede wszystkim emotywność o różnej skali i natężeniu” (Wyżkiewicz-Maksimow, 2006, s. 157). Międzyjęzykowe ujęcie pozwoli ukazać, w jaki sposób komponent „siedem” jest wykorzystywany w obrębie frazeologiczno-paremicznej płaszczyzny języków słowiańskich, a zarazem uchwycić koncepty liczbowe z ośrodkowym „siedem” i „siódmy” w słowiańskim zasobie frazeologiczno-paremicznym¹.

Wartość „siedem”. Konceptualizacje liczbowe z *siedem* i *siódmy*

W badanym materiale liczny zbiór tworzą frazeologizmy i paremie odwołujące się do występowania czegoś o wartości wynoszącej siedem².

Podobnie jak w innych językach z kręgu kultury europejskiej, w większości języków słowiańskich poświadczane są kolekcje zaczerpnięte z tradycji antycznej i chrześcijańskiej, zauważyć można też nawiązania do folkloru: pol. *siedem grzechów głównych*; *siedem cudów świata*; *za siedmioma morzami*; czes. *sedm divů světa*; *mít sedm / devět životů jako kočka*; ros. *семь смертных грехов*; *Семь мудрецов на свете было*; *у кошки семь жизней*; ukr. *за тридцять / за сім / за тридцять земель*; serb. *седам смртних грехова*; *седам светских чуда*.

¹ Liczby w związkach frazeologicznych były przedmiotem zainteresowania badaczy. Istotnie ilustrują to badania konfrontatywne na materiale języków słowiańskich, por. np. Basaj, 1970, ss. 173–184; Gugulańska, 1982, ss. 149–156; Mieczkowska, 1994, ss. 52–63; Rajnochová, 2014, ss. 181–190; Wyżkiewicz-Maksimow, 2006, ss. 150–160; w niektórych wypadkach również z włączeniem języków niesłowiańskich, por. np. Földes, 1993, ss. 92–104; Głowicka, 2009, ss. 75–91; Macan & Opašić, 2010, ss. 101–108; Zaręba, 1982, ss. 690–707.

² W części analitycznej jako ilustracje podaje się frazeologizmy i paremie wyekscerpowane z podanych w Bibliografii źródeł słownikowych (Aksamitow, & Czurak, 2000; Buffa, 1998; Ivčenko & Wölke, 2004; Keber, 2011; Kovačević, 2002; Krzyżanowski, 1969–1972; Lebda, 2005; Małdziejewa & Wójtowiczowa, 1994; Matešić, 1982; Menac i in., 2003; Menac & Rojs, 1992; Mrhačová & Balowski, 2009; Müldner-Nieckowski, 2004; Orłoś, 2009; Paczolay, 2002; Pietrak-Meiser, 1993; Pomierska, 2002; Smiešková, 1977; Tvrđý, 1933; Zaorálek, 1963; Білоноженко i in., 2003; Ганчарова, 1993; Грынблат, 1976; Киселёв, 1991; Лепешаў, 2011; Мокиенко i in., 2010; Нічева in., 1975; Номис & Пазяк, 1993; Оташевић, 2012; Паламарчук, 1999; Поленаковиќ & Пенушлиски, 1954; Славейков, 1954; Телия, 2009; Фядосік, 2002). Uzupełniająco uwzględnione zostały inne jednostki znane autorowi. Niezależnie od tego, że niektóre jednostki mogłyby dokumentować kilka omawianych aspektów, są one wprowadzane w tekście jeden raz.

Miara wyrażana siedmioma jednostkami czegoś

Przeźren

Liczby z reguły wchodzą w związki z jednostkami miary. Nie inaczej jest w wypadku liczby siedem. Zwykle znajdujemy tu jednostki miary używane w dawnych czasach: piędź: ros. *семи пядей во лбу кто; семь пядей во лбу у кого*; stopa: ros. *семь футов под килем*; ukr. *сім футів під кілем*; sążenie: ros. *Мужик в землю смотрит, а на семь сажень видит*; ukr. *Мужик у землю дивиться, а на сім сажень бачить*; mila: ukr. *Баба сім миль зза пекла; За кавалок кишки сім миль пішки; за сім миль / верст кісілю / киселю їсти*³.

Jednostki, w których miarą jest wiorsta, mogą służyć wskazaniu: rozpiętości: ros. *На семи верстах один с денежкой Аким*; odległości: ros. *Семь верст до небес; Враль врет: семь верст до небес, и всё лесом*; odcinka przemierzanego w jakimś celu: ros. *За кусок кишки семь верст пешки; За семь верст киселя хлебать*; długości objazdu: ros. *Амценск / Миценск цыгане семь вёрст объезжали*; odniesienia do czegoś: ros. *Загадка, разгадка да семь верст правды*; ukr. *До біди сім верст*.

Liczne przysłowia mówią o odczuwanej bliskości: brus. *Дзе міла – сем вёрст не крива*; ros. *Где мило – семь верст не криво; К милому идти – семь вёрст не крюк / не околица / не округ; Недалеко к милому и семь вёрст; Для друга / Для милого друга / К милому / К милому другу и семь вёрст не околица; Семь вёрст не крюк / не околица*; o niepotrzebnym szukaniu daleko czegoś, co jest na miejscu: ros. *За семь вёрст комара искали, а комар на носу!*

Odległość w przestrzeni może być też wyrażana bez udziału jednostek miary: ros. *Всемером пойдем – далеко уйдем*; bułg. *До седмото небе; До седмото небе превъзнасям*.

Akcentowana jest nieokreśloność, wówczas przy pomocy liczby siedem można uściślić to, co jest daleko, nie wiadomo dokładnie gdzie: pol. *za siedmioma górami / morzami; za siódmym morzem; za siódme morze; za siódmą*

³ Przemierzenie siedmiu mil ma też odniesienie do butów: pol. *mieć / wdziać / włożyć siedmiomilowe buty*; czes. *mít / má / about sedmimilové boty*; serb. *чизме од седам миља*; do kroków: brus. *сямімільнымі крокамі*; ukr. *семимильними кроками іти / просуватися / рухатися*.

górq, za siódmą rzeką; za siódmą rzeką; ślc. za siedmimi moriami a siedmimi riekami; czes. za sedmero horami; chorw. preko sedam brda⁴.

Rzadsze w wymiarze przestrzennym jest przeciwstawienie punktu wyjściowego – punktom docelowym, konotujące nieograniczoność tych ostatnich: ros. Материн заказ до порога, а как вышла за порог – так и семь дорог; Из одного места, да семеры вести.

Czas

Szczególnie często liczba siedem pojawia się w połączeniu z jednostkami czasowymi. Długość trwania czegoś oddają konkretne jednostki czasu: 1 a t a: pol. *Siedem lat wojował, szabli nie wyjmował*; kasz. *Rodzony Kaszëba sëtme lat mùszki kùnã cëcac, tej òn nôprzód przinãdze do rozëmù*; *Lepi sëtme lat w czisczu jak z trëczkã rok*; czes. *již sedm let minulo*; ukr. *Сім год баба похмілялась, та з похмілля й умерла*; miesiące: bułg. *Пет месеца са кахари, седем ходи без напу*; dni: pol. *Pan Bóg Bogiem, a siedem dni świat stwarzał*; kasz. *Kaszëba sëtme dni nie widzy pò ùrodzenim, ale jak òn też przezdrzi, to òn bez dãbòwi dël widzy*; czes. *dělat něco sedm dní v týdnu*; godziny: pol. *Kto nad siedem godzin śpi, przesyphia życie na sposób psi*.

Poświadczane jest też takie wyrażanie czasu, w którym funkcję jednostek pełni jakaś czynność: czes. *má do smrti sedm prdů*.

Często „siedem lat” należy interpretować jako „bardzo długo”. Dotyczy to w szczególności sytuacji, gdy w tym czasie: coś nie zostało rozpoznane: pol. *Siedem lat służył w jednym domu, a nie wiedział, że suczka bez ogona*; ukr. *Сім літ хробак в хрині зимував, а смаку не зазнав*; do czegoś nie doszło: słń. *ne videti koga že sedem hrvaških / laških let*; osiągnięte zostały licze rezultaty: ros. *Мужик за спасибо семь лет работал; Прослужил / Проработал семь лет, заработал семь реп, да и тех нет; Прожил семь лет, нажил семь реп*; coś ma konsekwencje mimo upływu długiego czasu: pol. *Siedem lat, jak wilk gęś jadł, jeszcze tu gęga*; czes. *kam šlárne, tam sedm let tráva neroste*; ros. *Где Макар побывал, семь лет рыба не ловится; Семь лет / тридцать лет, как видал коровий след, а молоком отпрыгается*; albo przeciwnie – mimo upływu czasu nie daje oczekiwanych konsekwencji lub po

⁴ Informacja o dużej odległości wraz ze wskazaniem na przeszkodę utrudniającą dotarcie na miejsce ulega w tych jednostkach „z wielokrotnieniu za sprawą liczebnika siedem” (Straś, 2008, s. 48).

upływie długiego czasu zanika albo nie istnieje: ros. *Семь лет не виделись, а сошлись – и говорят нечего*; ukr. *Уже сім літ, як правди ніт*; ros. *Семь лет – помину нет*.

Wartość „bardzo długo” wyrażana jest też przez jednostkę *dzień*: pol. *Wygląda, jakby siedem dni nic nie jadł*.

To przenośne znaczenie liczby siedem może dotyczyć też przyszłości: pol. *Gdy się zwierciadło stłucze, siedem lat niepowodzenia; Jeszcze siedem років bydzie źle, a potym już nigdy nie bydzie dobrze*; kasz. *za rok i sётme niedziel*; kasz. *slédz daje mòc jaż pò sётme latach; marchew daje mòc, ale jaż za sётme lat, tak jak slédz*.

Wskazanie na przyszłość ujawnia się zwłaszcza w dawanych zaleceniach, radach: pol. *Chcesz być bogatym, bądź siedem lat świnią*; ros. *Даже на вора семь лет надо учиться*; ukr. *Треба ёму ще сім літ свині пасти!*

Konkretyzowana jest odległość czegoś przewidywanego w przyszłości: pol. *przeklinać do siódmego pokolenia*; ukr. *до третього / сьомого / десятого коліна клясти / проклинати / карати; до третіх / сьомих віників пам’ятати / не забути*; serb. *до седмог / деветог колена*.

Uwydatniany jest sens ‘w nieokreślonym czasie; w dalekiej przyszłości’: ros. *До беды так семь лет: то ли будет, то ли нет / не то будет, не то нет / не знай будет, не знай нет*.

Niekiedy jednak „siedem lat” należy rozumieć dosłownie: brus. *Чалавек да сямі лет праўду гаворыць; Да пяці год пястуй дзіця, як яечка, з сямі – пасі, як авечку – тады выйдзе на чалавечка*; ukr. *До сім літ чеши, по семи літх стережи, – ще заплати кому, щоб взяв лихо з дому*.

Opozycja między dłuższą i krótszą jednostką czasu przekazuje zalecenia unikania przedwczesnej oceny: pol. *Nie chwal się w siedem dni, a pochwal się w siedem lat*; ukr. *Не хвались сегого дня, а похвалися сегого году*; ros. *Не хвались женой в семь день, а хвались в семь лет*; ukr. *Не хвались жінкою в сім день, а в сім літ*.

Przywołanie wartości czasowych może też służyć charakterystyce człowieka: czes. *suchý jako sedm pátků; hubený jako sedmiletý ženatý zajíc; jí jako sedm drahých let*.

Z jednostkami czasu związana jest okresowość. W przysłowiach pochodzenia biblijnego siedem lat asocjuje z czasem urodzaju lub nieurodzaju i głodu: pol. *siedem plag egipskich*; slc. *sedem egyptských rán*; słwn. *sedem debelih let*; *sedem suhih / debelih krav*; chorw. *sedam gladnih krava*; serb. *седам гладних година; седам мршавих крава*.

Zobrazowana jest też przemienność okresu powrodzenia, dostatku i następującego po nim okresu biedy: pol. *siedem lat tłustych i siedem lat chudych*; czes. *sedm let tučných a sedm let hubených*. Do powyższych obrazów nawiązuje zapewne inne rozpowszechnione przysłowie: czes. *Sedm let se neurodil mák – a přese hladu nebylo*; ros. *Семь лет мак не родил / родился, а голода / голоду не было / не бывало*; ukr. *Сім год мак не родив, та голоду не було; Мак сім літ не родив, а голоду не зробив*.

Jednostką czasu pojawiającą się wyłącznie we frazeologii jest krzyżyk odpowiadający dziesięciu latom życia człowieka (realnego określenia starszego wieku): pol. *stuknął mi siódmy krzyżyk; mieć / nosić / dźwigać siódmy krzyżyk na grzbiecie / karku*; czes. *má na zádech sedm křížků; mít už na zádech / za sebou šest / sedm křížků*; pol. *siódmy krzyżyk nie radość*.

Siedem jako pełnia

Jak zauważono wcześniej, siódemka od wieków uważana była za liczbę doskonałą. Stąd nawiązania we frazeologizmach oraz paremiach słowiańskich. Sens ten tkwi w jednostkach dotyczących ideału, doskonałości: czes. *mít plných sedm p* (pěkná, poctivá, pokorná, poslušná, pilná, pobožná a peněžitá); *Zpívá sedm písniček; Hraje, zpívá to všech sedm kousků*; słc. *kapusta sedem ráz prihrievana je najlepšia*; ukr. *як сім баб пошентало*.

Brak wartości „siedem” implikuje niekompletność: pol. *Nie mieć siódmej klepki / Komuś brakuje siódmej klepki*; ukr. *без третьої / сьомої клепки / клепок у голові / у тім’ї*; ros. *Без семи гривен – не рубль*. Jednak, co ilustrują inne przysłowia, i osiągnięcie tej wartości nie musi gwarantować sukcesu, pełnego zaspokojenia: pol. *Kuba miał siedem tromfów, a przegroł; Siedem łokci żuru nagotuje – chłep, chłep, w dupie pustki*; ros. *Семь в тебе душ / душей, а ни / не в одной пути нет; Корми курицу семь лет – всё равно один обед*. Ponad pełnię liczba siedem wychodzi w tych wypadkach, gdy zostaje użyta dla zobrazowania czegoś nierealnego: ros. *Дай Бог нашему сидню семеро ног*.

Choć przyjmowanie liczby siedem za pełnię, doskonałość jest powszechne, można znaleźć paremie, w których taki zbiór oceniany jest jako nadmierny: czes. *Jedna ovečka, a sedm pastuchův*; ros. *Плохо – у одной овечки и семь пастухов*; czes. *U sedmi pastuch není stada; U sedmi chův dítě bezoké*; brus. *У сямі нянек дзіця без носа / без вока*; ros. *У семи нянек / мамок / мамак дитя без глаза / без глазу*; czes. *Takových je sedm na fůru hnoje*;

chorw. *biti sedmi u plugu*; ros. *Семеро в семье и все большие / все хозяева; Семеро по зайца, а шкурки нет; Семеро плотников прямо столб не поставят; Невелик / Не велик город / городок, да / а семь / сем воевод*; brus. *Сямёра варот і ўсе ў агарод*; ros. *Семеро ворот – да и всё на огород; Семь ворот, один огород*.

Zapewne w związku z pełnieniem przez liczbę siedem powyższej funkcji w wielu jednostkach frazeologicznych występuje ona jako równoważnik znaczenia ‘(bardzo) dużo’, por. „Седам има значење ‘многo’ када је уобичајена норма задовољена и мањим бројем чинилаца” (Ајдачић & Непоп, 2015, s. 149)⁵: pol. *Chłop ma siedem skór na sobie*; ros. *У хорошей невесты по семи подруг*; ukr. *Напало на мене сім сіл, та всім дала отпір; Де баб сім, там торг зовсім; стоптати багато не одну пару / сім пар підошов / підметок / чобіт / черевиків / лантів*; pol. *Kłóscą się jak siedem psów na kury rzuconych*.

Może też oznaczać występowanie jakiejś cechy w dużym natężeniu. Wartość „bardzo” kryją w sobie jednostki odnoszące się do: doświadczenia albo sprytu: pol. *jeść chleb z siedmiu pieców*; brus. *з сямі печай хлеб еси / еў*; kasz. *Cęcac sétme sęk*; serb. *бити намазан / премазан са седам масти*; ciężkiej pracy: chorw. *kruh sa sedam / devet kora*; niedostosowania: czes. *to se hodí co / trefí se jako sedm loket v kuklu*; przesady: czes. *z jednoho pšouku udělat sedmi prdů*; małej wartości: ukr. *Тенер баб по сім за цибулю*; monotonii: czes. *Sedmero jídel, a samé houby*; ros. *Семь лет – один обед*.

W serii przysłów liczba siedem implikuje pewność, bezpieczeństwo: pol. *zamknąć coś / kogoś / się / być zamkniętym / na siedem spustów / zamków*; śl. *zamknúť niečo na sedem zámkov*; czes. *zavřít koho, co na sedm / sedmero zámků; být zamknut na deset / sedm západů; být za / pod sedmero / devatero zámků; být zatčen / uzavřen na sedm zámků*; chorw. *zabraviti / zabravljivati / zatvoriti što sa sedam lokota; zatvoriti se pred kim sa sedam ključeva*; brus. *за / над сямю замкамі*; ros. *за / под семью замками / запорами быть / сидеть; за семью замками держать / прятать / хранить*; ukr. *тримати / держати за сімома замками*.

Konotowany jest najwyższy stopień tajności: brus. *за / над сямю пячаткамі*; ros. *за семью печатями; за семью печатями скрыть*; ukr. *за сімома*

⁵ Nadmienić tu trzeba, że już „А. Е. Супрун писал [...], что в составе фразеологических речений числительные утрачивают ясное числовое значение, заменяемое абстрактным значением большого числа” (Rajnochová, 2014, s. 188).

печатками / печатями; słń. *knjiga s sedmimi pečati*; chorw. *knjiga / pismo sa sedam pečata*; serb. *књига са / под седам / девет печата*; ros. *за семью печатями книга*.

Analogicznie liczebnik porządkowy „siódmy” wyraża bardzo wysoki stopień czegoś, np. wysiłku, zmęczenia: pol. *robić coś do siódmego potu / siódmych potów*; *wylewać / wyciskać siódme poty*; brus. *да сѣмага поту / да сямі патоў*; ros. *до семи потов*; *до седьмого пота / поту работать / гонять*; ukr. *виганяти сім потів / сьомий ніт з кого; сім потів зійде; лити / проливати / пролити сьомий ніт*; serb. *дерати се до седмога зноја*.

W innej serii przysłów liczebnik ten wyraża stan wielkiej szczęśliwości: pol. *siódme niebo*; *czuć się jak / być w siódmym niebie*; głuź. *być w sedmym / sydmym njebjesach*; ślc. *byť v siedmym nebi*; czes. *být v sedmém / devátém / třetím nebi*; *mít se / žít si / cítit se / být jako v sedmém nebi*; ros. *на седьмом небе быть / чувствовать себя*; ukr. *на сьомому небі*; chorw. *biti u / na sedmom / devetom nebu*; serb. *бити на / у седмом / деветом небу*; słń. *biti / počutiti se kot v sedmih nebesih*; bułg. *седмо небе; на седмото / осмото / деветото / десетото небе съм / чувствавам се / почувствувам се*.

W analizowanych jednostkach wyraźnie przejawia się intensywność. Przyjmując, że – najogólniej – intensyfikacja byłaby skalowaniem cechy (procesu) w przedziale wartości ujemnych i dodatnich skali znaczeniowej (Wysoczański, 2006, s. 26), należy uznać, że cechy nasilane przez odwołanie do wartości „siedem” wykazują wysoki lub krańcowy stopień intensywności przejawiania się czegoś, wskazują na wartość elatywną, stanowiąc swoiste intensiva, por. pol. *rozpędzić na siedem wiatrów*; brus. *на сямі вятрах*; ukr. *під сімома вітрами; хай / нехай йому / їй / тобі / їм чорт / сім чортів*.

W wypadku odniesień do wyglądu lub stanu zdrowia człowieka stosowane są porównania i przenośnie, w których liczba siedem ma wyłącznie znaczenie potęgujące: pol. *brzydki jak siedem grzechów / grzechów głównych*; *brzydka jak siedem nieszczęść; wyglądać jak siedem nieszczęść*; pol. *ktoś wygląda / patrzy, jakby siedem wsi spalił*; ślc. *hladí / niekto vyzerá, ako keby sedem dedín podpálil / vypálil*; czes. *tvářit se / vypadat / koukat / být jako sedm hubených / hladových / drahých let; koukat / mračit se / tvářit se jako sedm / devět / sto čertů*; *Chodí jako v sedmero svázaný; být zelený jako sedma; být jako zelená sedma*; ukr. *як сім галок чорний; як чорт сім кіп гороху змолотив на виду / на обличчі*; brus. *Нос – Бог на сямѣх нѣс*; ros. *Его нос Бог на семерых нес, да одному и приткнул; Большой нос: черт семерым нес – одному уступил*;

słc. *ani na sedem vozov by ho nezobral*; ukr. *Ніс, як за сім гривень сокира; Того і в сімох водах не обмиєш*. Podobnie w porównaniach wyrażających czynności fizjologiczne człowieka: kasz. *spac jak sétme dzewk*; głuż. *spać / něchtó spi kaž sedmispancy*. Spotęgowanie ma też miejsce w wypadku groźby: pol. *Tak ci dam, że siedem kościołów zobaczysz*; okrutnego obchodzenia się z kimś: ros. *драть / содрать / спускать / спустить / снять семь шкур с кого*; ukr. *дерти сім шкур; зідрати / зняти / здійсмати / злупити шкуру / дві шкури / по три шкури / сім шкур / десяту шкуру; Сім шкур з тебе здійсму; ати під сьоме ребро*.

Niekiedy liczba siedem wydaje się jednak nie pełnić specjalnej funkcji, jej użycie (zamiast jakiegokolwiek innej) jest poddyktowane wyłącznie zwyczajem wykorzystywania jej we frazeologii. W przysłowiaach zalecających liczenie się z własnymi możliwościami w opozycję wchodzi nie liczby, ale desygnaty łączące się z nimi: ros. *Не строй семь церквей, пристрой семь детей / а вскорми семь сирот детей*.

W analizowanym materiale są przysłowia, które komunikują, że jakoś jest ważniejsza niż ilość: ros. *Старой друг лучше / путче семерых молодых; Кто молчит, тот семерых научит; Молчок – семерым ответ; Чем семерых посылать, лучше самому побывать; Сам не дерусь, а и семерых не боюсь; Делай за семерых, а слушайся одного; Дело делай / Делай свое дело за семерых, а слушайся одного; Семь дел в одни руки не берут*.

W niektórych jednostkach liczba siedem jest deprecjonowana przez ukazanie, że niezależnie od dużej liczby zdarzeń czy przesłanek wszystko prowadzi do tego samego wyniku: pol. *Siedem bied, a jeden odwet*; czes. *Za sedm běd jedna odověď*; ros. *Семь бед – один ответ*; ukr. *Сім бід – один одвіт*; ukr. *Є сім причин, а одна смерть*. Podobna deprecjacja ma miejsce wtedy, gdy liczebnik porządkowy *siódmy* (wymienny z innym) sygnalizuje małą wartość wynikającą z dużej odległości od lidera (pierwszego)⁶: pol. *piąta / siódma / dziewiąta / dziesiąta woda po / na kisieli*; ukr. *сьома / десята вода на киселі / на кисіль*; chorw. *rođak u sedmom / devetom koljenu*; serb. *шеста / седма / девета / десета брига*; bułg. *Седма / девета / десетата дупка на кавала*.

⁶ Por. w tym kontekście opozycję: czes. *sedmá velmoc*; chorw. *sedma sila* – wartość dużego znaczenia, nieograniczonej możliwości (pol. *czwarta siła*) oraz chorw. *sedma svirala* – nieważność, nieznacność.

Powiązanie wartości „siedem” z innymi wartościami liczbowymi

W licznych paremiach i frazeologizmach komponent „siedem” współwystępuje z innym elementem liczbowym.

Kilkakrotne występowanie wartości „siedem”

Szczególny przypadek korelacji liczbowych stanowi współwystępowanie wartości „siedem” w jednej paremii. Funkcja siódemki jest wzmacniana przez dwu- bądź kilkakrotne jej powtórzenie albo też przez powtórzenie liczb zawierających siódemkę: siedem i siedem: kasz. *Czej na sétme bracy spięcëch padô, tej to sétme niedzel padô*; czes. *Cibule sedmero neduhů léčí; česnek jich sedmero přivodí / zapudí*; ros. *Лук семь недугов лечит, а чеснок семь недугов изводит; У жениха семь невест, у невесты – семь женихов; Не семеро по лавкам, не семь седунов; Не семеро по лавке, не семь на печи; Жила лошадь у семи попов по семи годов, стало ей семь годов*; ukr. *Сім баб – сім вад; Прийде сім баб, та скажуть сім немочей / та скаже сім рад; Сім хат з хлівами, сім душ з свинями; Сім раз відрізали – довга; сім раз лицювали – нова*; siedem i siedemdziesiąt: ros. *Анна с мужем седьм, а вдовою седьмдесят; Анна семь / седьм лет с мужем жила, а до семидесяти лет вдовой была*; siedem i siedemdziesiąt siedem: ros. *В семь лет перебедровали семьдесят семь бед*; siedemdziesiąt siedem i siedemdziesiąt siedem: ros. *Семьдесят семь болезней – семьдесят семь травок*.

Zestawienie wartości „siedem” z inną wartością liczbową

Siedem i zero. Materiał ujawnia proporcje siedem – zupełny brak: ros. *Богатый семь жён имеет может, а у бедного и одной нет*.

Siedem i jeden. Jeden i siedem. Te opozycje są szczególnie częste i można w nich wyróżnić kilka bloków. Układy te obrazują relacje międzyludzkie, np. na jednego faktycznie pracującego przypada siedmiu wykonujących niepotrzebne czynności, czerpiących korzyści: brus. *На сем прыганятых адзін араты; Адзін з сошкай, а сямёра / пяць з ложкай*; ros. *Семеро с ложкой – а один с сошкой; Один с сошкой – семеро с ложкой; Семеро на зайца / по зайца, один молотить; Семеры по зайцы, а один – молотить; Один –*

пахать, а семеро – за зайцем скакать; Один пашет, а семеро руками машут; Один – молотить, а семеро – баклуши бить / баклуши колотить; Один рубит, а семеро / семеры в кулаки трубят; Семь на возу, один на низу, кричат: не заваливай – до поту уморил; / Семеро наваливают / накладывают / наваливай, один тащи / таскает / один вези; Семеро навевают, один спихнёт; Семеро лежат в куче, а один всех растаскает; Все семь спят, а невестке молоть велят.

W relacjach siedmiu osób wobec jednej sygnalizowana bywa: nieproporcjonalność, niekompatybilność: ros. *Семеро капралов, да один рядовой / на одного рядового / над одним рядовым; Над одним капралом семь генералов; На каждого баяльщика / всякого враля по семи ахальщиков; На всякого / У всякого крестьянина по семи баринов; rozbieżność interesów: brus. Сямёра аднаго не чакаюць / не ждуць; ros. Семеро одного не ждут; ukr. Семеро воює, а один горює; ros. Один пьёт – семерым машину рвёт; Один изопьёт – семерым глаза рвёт.*

Inne frazemy tego rodzaju wyrażają odniesienia do: bezustannej pracy pomimo istnienia okoliczności zwalniających z niej: ros. *У кобылы хоть семеро жеребёнков / кобылки семеро жеребят, а ей свой хомут / а хомут ей свой / седелка своя; Хотя у кобылы и семь жеребят, а кобыле перемены не будет; uzależnienia trudności od warunków: ros. В гору-то семеро тащат, а с горы и один столкнёт; Летом семь дорог, а зимой – одна; przewrotności, obłudy: ros. на одних подметках семи царям служил; pozornej odwagi: ros. Семеро одного не боятся, а один на один все котомки отдадим; szczęśliwego trafu: ros. Семеро на одном колесе проехали; przewidywanego skutku: ros. У боярина семь дочерей – будет из них и за смердом жена; proporcji: ros. Конейка меди всемеро меньше гроша серебром.*

Spotyka się też paremie bardziej rozbudowane: jeden i siedem vs siedem i jeden: pol. *Ojciec siedmiu synów wyżywi, a siedmiu synów ojca nie; czes. Chudá matka spíše sedm dětí vychová, než sedmero dětí jednu matku využíví; ros. Больше одна мать заботится о семерых детях, чем семь детей об одной матери.*

Analizowane frazemy ilustrują opozycje: mądry – głupi: ros. *Один дурак загадает загадку, что не отгадать и семерым мудрецам; Один дурак семерых умных перессорит / может семерых умных переспорить; sprytny – naiwny: ros. Лиса / Одна лиса семерых / семь волков проведёт; sens – bezsens: ros. Макару поклон, а Макар на семь сторон; przychylny – zawistny: ros. на одного доброхота по семи завидчиков.*

W układach opozycyjnych wyrażany jest niedostatek, a konkretnie: gdy na siedem osób przypada jeden obiekt: kasz. *Przed żniwami sétme gbūrów z Redě tōže sedzec na jednym stółkù, a pò żniwach jeden na dwóch*; ros. *На семь братьев один топор*; *По семи молодых на овсяный блин*; ukr. *Зійшлося сім бід на один обід*; gdy na siedem określonych obiektów przypada jeden inny obiekt: brus. *Сем сёл, адзін вол*; ros. *В семи дворах один топор*; *На семь деревень одна лошадь*; *Семь деревень, а лошадка одна*; ukr. *Твоя слава велика: сім сіл – один віл*.

Podkreślenie niedostatku jest uzyskane przez dopowiedzenie: pol. *Siedem sióół, jeden wóół i ten góół*; *Siedem sióół, jeden wóół, a dziesięciu rządców*; ros. *Семь сел, один вол да и тот гол, а десять урядников*; ros. *На семь дворов один топор – и тот без топорница*; *У семи дворов один топор, да и тот без топорница*.

Niedostatek wyrażają też przeciwstawienia: pol. *Chłopy mają siedem skór na sobie, a baby jino jedne*, a także ocena liczby siedem, na której oparte są wskazania na niedoskonałość wyrobów: ros. *Деревня на семи кирпичах построена*; *Суп из семи круп*.

Niedostatek, tym razem w sferze duchowej, wyraża – ukonkretniając układy siedem i połowa, siedem i jeden oraz siedemdziesiąt siedem i jeden – także ros. *В семи бабах половина козьей души*; *На семь баб – одна душа*; *Семьдесят семь коз – женская душа*.

Rzadsze (i być może przypadkowe) są kolejne zestawienia z liczbą siedem ze znaczeniem nierównego rozdziału oraz określonych implikacji: a mianowicie: dwa i siedem: ros. *Двое машут, а семеро руками машут / а семеро стоя руками машут*; trzy i siedem: ros. *Три бабы – базар, а семь – ярмарка*; siedem, dziewięć i dziesięć: pol. *Dziesięć dróg w Wilnie liczy, z których siedem dla Żyda, a trzy dla Polaka*; ros. *В Вильне семь дорог для жиды да три для поляка*; siedem i dziewięć: ros. *Семь гостей – еда, а девять – беда*; siedem i wszyscy: ukr. *Буде усім по сім*.

Płaszczyznę konceptualizacyjną odsłaniają też inne „układy siódemkowe”.

Sekwencyjność. W ułożeniach sześć i siedem oraz siedem i osiem odzwierciedlane są proporcje w obrębie tych wartości: ukr. *Усім по сім, а нам по вісім*. Najczęściej pierwsza wartość liczbową zapowiada następstwo kolejnego elementu różniącego się od poprzednich: pol. *Sześć fachów, a siódma bieda*; *Chytry ma siedem zmysłów, ósmy wykret*; *Siedem wóół, ósmy słóół*; *Każdy lis ma w głowie siedem przebiegów i ósmy wykret*; *Kiedy białołowa ma siedem*

dziewcząt jedna po drugiej, już chłopca urodzi; Katar siedem chorób wypędza, a ósmą duszę; ros. Семь бед миновал, на одну наскочил; Семь лет молчал, на восьмой вскричал; При семи дворах восемь улиц; ukr. Як є сім, то буде вісім. Szczególnym przypadkiem nadmienionej sekwencyjności są prognozyki meteorologiczne oraz wyliczanki dziecięce: pol. Czwarty grudzień jaki – cały grudzień taki, piąty grudzień stycznia czyni znaki, szósty grudzień – luty przepowiada, siódmy grudzień – nam o marcu gada; bułg. Едно – лайно, две – каве, три – поп се скри, четири – расчонетири, пет – оближи го като мед, шест – да нямаш чест, седем – кравай меден...

Powtarzalność. Wskazywana jest częstość zdarzania się czegoś w danym czasie: pol. *I snotliwy po siedemkroć na dzień upadnie; I sprawiedliwy siedem razy na dzień zgrzeszy; czes. Sedmkrát přes den spravedlivý padne; Každá nevěsta sedmkrát se zblázní.* Powtarzalność „siódemek” wprowadza nazwy pozwalające domyślić się rozwiązania zagadki: mac. *Седум суи, седум суроу дрва клај, ако сакаш да ти зори.* Siedmiu zdarzeniom odpowiada siedem aktów przeciwdziałających: ukr. *Сім раз упаду, сім раз устану.* Zalecenie siedmiokrotnego wykonania czegoś implikuje dokładność przy pracy: pol. *Niech siedem razy odmierzy, nim raz odetnie; brus. Сем разоў прымер, адзін раз адреж; ros. Семь раз примерь / отмерь, один раз отрежь; Семь раз распори, а похерку на руку не бери; ukr. Сім раз міряй, а раз одріж* (por. też warianty tych jednostek w: Paczola, 2002, ss. 315–317)⁷.

Werbalizowane jest siedmiokrotne powtórzenie czynności (często warunkujące coś): pol. *Lepiej siedem razy zjeść i w domu zostać; ros. Семь раз поели, а за столом не сидели; Баба пока с печи / кровати летит / падает, так семь раз мужика обманет / проведёт; Пока баба с печи летит, семь / семьдесят семь дум передумает; ukr. Сім раз сідав і спочивав, аж поки таки знайшов; Горшки хоч сім раз перекинь, то все з баришем; czes. je jako sedmkrát obrácený kabát.*

Cykliczność. Utrwalone zostały nawroty, zmiana, bądź też – za pomocą ironii – brak zmiany: pol. *Co siedem lat charakter się zmienia; ros. Апрель – обманщик: на дню меняет семь погод; Живёт и такой год, когда на дню / на день семь погод; Семь перемен, а все редька: редька триха, редька ломтиха, редька с квасом, редька с маслом, редька в кусочках, редька в брусочках да редька целиком.*

⁷ Tym samym jednostki te wyrażają doskonałość, zob. „Siedem jako pełnia”.

Przyrost geometryczny. Każda jednostka powoduje siedem kolejnych: ros. *Всякая беда по семи бед рождает; Всякая беда – семь бед; Беда семь бед приводит / высиживает; Кто украл – у того грех, у кого украли – у того семь.*

Częstotliwość występowania czegoś w określonym czasie. Ten typ paremii odnosi się do osoby często zmieniającej zdanie: brus. *У яго сем пятниц на тыні*; ros. *Один день – семь перемен; Семь четвергов, и все в пятницу; Семь праздников на неделе; На дню / На одном дню семь пятниц; У бабы семь пятниц на неделе; У лжеца на одной неделе семь четвергов / на неделе семь пятниц*; ukr. *Буде сім п'ятниць на одну неділю!; У нього сім п'ятниць на тиждні; сім вихідних на тиждень справляти; сім неділь на тиждень мати*⁸. Analizowany materiał odzwierciedla też częste zmiany pracy: pol. *Siedem lat jednej zimy.*

Należy zauważyć, że stosunkowo często liczba siedem może występować w paremiach wymiennie z innymi wartościami liczbowymi: ukr. *сім мішків / три мішки гречаної вовни; хоч по три / по сім за цибулю продавати*; sł. *brať svojih sedem / päť slivák / vecí; slń. pobrati svojih sedem / pet češpelj*⁹.

Podsumowanie

Przedstawione w niniejszym artykule dociekania ukazują konceptualizacyjny wymiar liczbowy w obrębie płaszczyzny frazeologiczno-paremicznej języków słowiańskich. Ogląd wyekscerpowanego materiału pozwala na stwierdzenie, że jednostki z komponentem „siedem” są bogato reprezentowane, jednakże udokumentowania realizacji określonych modeli ujawniają nierównomierność ich występowania, a poświadczenia konkretnych prawidłowości

⁸ Por. też opozycyjność: ros. *Семь пятниц на неделе; На одной неделе семь пятниц*; ukr. *Сім п'ятниць на тиждень* wobec czes. *Nemá neděle sedm pátkův.*

⁹ Taka możliwość świadczy przeciw przypisywaniu liczbie siedem specjalnej roli w danych przysłowia. W wypadku alternacji z liczbą „trzy” można przypuszczać, że wybrane zostały liczby szczególnie nacechowane, w innych wypadkach należy szukać innego rozwiązania, obecnego np. w przysłowia. W wypadku alternacji z liczbą „trzy” można przypuszczać, że wybrane zostały liczby szczególnie nacechowane, w innych wypadkach należy szukać innego rozwiązania, obecnego np. w przysłowia. Zob. wyżej omówienie niedostatku. Por. tu: „I broj devet i broj sedam, pa čak i broj šest te pridjev posljednji, mogu se pojaviti kao brojevná sastavnica u hrvatskome frazemu kojim se izražava da je nešto sporedno i nevažno” (Macan & Opašić, 2010, s. 105). Por. też: pol. *dzielić włos na czworo*; serb. *целати dlaку на четверо / четворо / седморо / деветоро.*

i mechanizmów ilustrują niekiedy jednostki tylko jednego języka. Wskazania na miarę ilości (‘jakaś wielkość’, ‘wiele’, ‘nieokreśloność’) ewokują znaczenia ‘mający, zawierający siedem jednostek czegoś, składający się z siedmiu jednostek czegoś’ przez niektóre frazeologizmy i przysłowia wyrażane w oparciu o semantyczną przeciwstawność lub oboczność ośrodkowych elementów liczbowych. Analiza unaocznia faktyczną łączliwość wyrazów z kluczowym komponentem „siedem”, będącą „cennym źródłem informacji o językowych kategoryzacjach i subkategoryzacjach” (Pajdzińska, 2006, s. 153) istotnych przy rekonstrukcji językowego obrazu świata.

Kulturowe i historyczne podstawy semantyki liczby siedem wyjaśniają, dlaczego ona (a nie jakakolwiek inna) została wybrana w celu oznaczenia określonych znaczeń we frazeologizmach i paremiach, przedstawiony materiał ilustracyjny unaocznia też, jak często pojawia się ona w rozpatrywanych jednostkach.

W zasobie analizowanych jednostek z komponentami „siedem” oraz „siódmy” można dostrzec przeważające odwołania do źródła ludowego, do rysu specyficzno-narodowego. Liczba siedem przeniknięta jest symboliką religijną, wyróżniają się zwłaszcza jednostki o proveniencji biblijnej, co można interpretować jako językowe odzwierciedlenie wykładni „mistycznej matematyki” oraz „obrazu Ducha”, por. „Пути и приемы дешифровки нумерологического пласта библейского текста: «мистическая математика»”, „По бл. Феофилакту [...] число семь есть образ Духа” (Постовалова, 2014, ss. 289–290).

Bibliografia

- Aksamitow, A., & Czurak, M. (2000). *Słownik frazeologiczny białorusko-polski*. Fundacja Sławistyczna; Instytut Sławistyki Polskiej Akademii Nauk.
- Basaj, M. (1970). Frazeologizmy liczebnikowe w języku czeskim i polskim. *Studia z Filologii Polskiej i Słowiańskiej*, 9, 173–184.
- Buffa, F. (1998). *Poľsko-slovenský frazeologický slovník*. Náuka.
- Földes, C. (1993). Numeralia als phraseologische in der deutschen, russischen und ungarischen Gegenwartssprache. W E. Krošlákóvá (Red.), *Frazeológia vo vzdelávaní, vede a kultúre* (ss. 92–104). Vysoká škola pedagogická v Nitre.
- Forstner, D. (1990). *Świat symboliki chrześcijańskiej* (W. Zakrzewska, P. Pachciarek, & R. Turzyński, Tłum. & Oprac.). Instytut Wydawniczy PAX.
- Głowicka, M. (2009). Koncept liczbowy w polskich i hiszpańskich związkach frazeologicznych. W M. Filipowicz-Rudek, M. Jędrusiak, & A. Komorowska (Red.), *Zrozumieć język*,

- przetłumaczyć świat: Księga Pamiątkowa dedykowana Profesor Jadwidze Koniecznej-Twardzikowej* (ss. 75–91). Księgarnia Akademicka.
- Gugulańska, I. (1982). Frazeologizmy z liczebnikami w języku polskim i bułgarskim. W M. Basaj & D. Rytel (Red.), *Z problemów frazeologii polskiej i słowiańskiej* (T. 1, ss. 149–156). Zakład Narodowy im. Ossolińskich; Wydawnictwo Polskiej Akademii Nauk.
- Ivčenko, A., & Wölke, S. (2004). *Hornjoserbski frazeologiski słownik*. Ludowe nakładnistwo Domowina.
- Keber, J. (2011). *Slovar slovenskih frazemov*. Založba ZRC, ZRC SAZU.
- Kovačević, Ž. (2002). *Srpsko-engleski frazeološki rečnik*. Filip Višnjić.
- Krzyżanowski, J. (Red.). (1969–1972). *Nowa księga przysłów i wyrażen przysłowiowych polskich* (T. 1–3). Państwowy Instytut Wydawniczy.
- Lebda, R. (2005). *Nowy słownik frazeologiczny*. Wydawnictwo Zielona Sowa.
- Lurker, M. (1989). *Słownik obrazów i symboli biblijnych* (K. Romaniuk, Tłum.). Pallottinum.
- Macan, Ž., & Opašić, M. (2010). Frazemi s brojevima sedam i devet u hrvatskome i njemačkome jeziku. W J. Villnow Komárková (Red.), *À la croate: Sborník vybraných příspěvků z konference „Setkání mladých kroatistů” konané v Brně 13. 4. 2010* (ss. 101–108). Tribun EU.
- Małdziejewa, W., & Wójtowiczowa, J. (1994). *Polskie i bułgarskie związki frazeologiczne*. Wydawnictwa Uniwersytetu Warszawskiego.
- Matešić, J. (1982). *Frazeološki rječnik hrvatskog ili srpskog jezika*. Školska Knjiga.
- Menac, A., Fink-Arsovski, Ž., & Venturin, R. (2003). *Hrvatski frazeološki rječnik*. Naklada Ljevak.
- Menac, A., & Rojs, J. (1992). *Hrvatsko-slovenski frazeološki rječnik*. Zavod za lingvistiku Filozofskoga fakulteta Sveučilišta u Zagrebu.
- Mieczkowska, H. (1994). Znaczenie liczebników we frazeologizmach liczebnikowych w języku słowackim i polskim: Frazeologizmy z liczebnikami określonymi. *Studia Linguistica Polono-Slovaca*, 4, 52–63.
- Mikołajczak, S. (1999). Polskie frazeologizmy z komponentem liczebnikowym. *Poznańskie Spotkania Językoznawcze*, 5(2), 49–56.
- Mrhačová, E., & Balowski, M. (2009). *Česko-polský frazeologický slovník*. Ostravská univerzita v Ostravě.
- Müldner-Nieckowski, P. (2004). *Wielki słownik frazeologiczny języka polskiego*. Świat Książki.
- Orłoś, T. Z. (Red.). (2009). *Wielki czesko-polski słownik frazeologiczny*. Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego.
- Paczolay, G. (2002). *European proverbs in 55 languages with equivalents in Arabic, Persian, Sanskrit, Chinese and Japanese*. De Proverbio.com.
- Pajdzińska, A. (2006). *Studia frazeologiczne*. Oficyna Wydawnicza Leksem.
- Pietrak-Meiser, H. (1993). *Słownik frazeologiczny czesko-polski*. Redakcja Wydawnictw KUL.
- Pomierska, J. (2002). *Przysłowie samò sã rodzy w głowie: Kaszubskie przysłowia z polskimi odpowiednikami*. Oficyna CZEC.
- Rajnochová, N. (2014). Фразеологические библеизмы с нумерологическими компонентами *семь, десять, тридцать*. W W. Chlebda (Red.), *Frazeologia a překlad* (ss. 181–190). Wydawnictwo Uniwersytetu Opolskiego.

- Smiešková, E. (1977). *Malý frazeologický slovník*. Slovenské pedagogické nakladateľstvo.
- Straš, E. (2008). *Kategoria intensywności we frazeologii języka polskiego i rosyjskiego*. Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego.
- Tvrđý, P. (1933). *Slovenský frazeologický slovník*. Nákladem Československej Grafickej Unie.
- Wysoczański, W. (2006). *Językowy obraz świata w porównaniach zleksykalizowanych: Na materiale wybranych języków*. Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego.
- Wyżkiewicz-Maksimow, R. (2006). Liczba *siedem* w językach i kulturze Słowian. *Slawistyka*, 2006(10), 150–160.
- Zaorálek, J. (1963). *Lidová rčení*. Nakladatelství Československé akademie věd.
- Zaręba, L. (1982). Liczby w polskich i francuskich związkach frazeologicznych. *Poradnik Językowy*, 1982(10), 690–707.
- Ајдачић, Д., & Непоп Ајдачић, Л. (2015). *Поредбена српско-украјинска фразеологија*. Алма.
- Акуленко, В. В. (Red.). (1990). *Категория количества в современных европейских языках*. Наукова думка.
- Білоноженко, В. М., Гнатюк, І. С., Дятчук, В. В., Неровня, Н. М., Федоренко, Т. О., & Винник, В. О. (Red.). (2003). *Словник фразеологізмів української мови*. Наукова думка.
- Ганчарова, Н. А. (Red.). (1993). *Шасцімоўны слоўнік прыказак, прымавак і крылатых слоў*. Універсітэцкае.
- Грынблат, М. Я. (1976). *Прыказкі і прымаўкі: У 2 кн*. Навука і тэхніка.
- Жайворонок, В. В. (2006). *Знаки української етнокультури: Словник-довідник*. Довіра.
- Киселёв, И. А. (1991). *Русско-белорусский фразеологический словарь: Для средней школы*. Народная асвета.
- Лепешаў, І. Я. (2011). *Тлумачальны слоўнік прыказак*. ГрДУ.
- Маковец, Н. А. (1974). *Семь и седьмой в русских пословицах и поговорках*. *Русская речь*, 1974(2), 150–153.
- Мокиенко, В. М., Никитина, Т. Г., & Николаева, Е. К. (2010). *Большой словарь русских пословиц*. ЗАО „ОЛМА Медиа Групп”.
- Ничева, К., Спасова-Михайлова, С., & Чолакова, К. Р. (1975). *Фразеологичен речник на българския език* (Т. 1–2). Издателство на Българската Академия на Науките.
- Номис, М., & Пазяк, М. М. (1993). *Українські приказки, прислів'я і таке інше*. Либідь.
- Оташевић, Ђ. (2012). *Фразеолошки речник српског језика*. Прометеј.
- Паламарчук, Л. С. (Red.). (1999). *Фразеологічний словник української мови* (Т. 1–2). Наукова думка.
- Поленакović, Х., & Пенушлиски, К. (1954). *Македонски народни умотворби: Т. 4/1. Пословици*. Книгоиздателство „Кочо Рацин”.
- Постовалова, В. И. (2014). Мистика и символика числа в Священном Писании (опыты истолкований в православно-христианской традиции). В Н. Д. Арутюнова (Red.), *Логический анализ языка: Числовой код в разных языках и культурах* (ss. 285–303). ЛЕНАНД.
- Славейков, П. Р. (1954). *Български притчи или пословици и характерни думи*. Български Писател.

- Телия, В. Н. (Red.). (2009). *Большой фразеологический словарь русского языка* (4. wyd.). АСТПРЕСС КНИГА.
- Толстая, С. М. (2012). Число. W Н. И. Толстой (Red.), *Славянские древности: Этнолингвистический словарь: В 5-ти томах* (Т. 5, ss. 544–547). Международные отношения.
- Фядосік, А. С. (2002). *Анталогія беларускай народнай прыказкі, прымаўкі і выслоўя*. Ураджаў.

Bibliography (Transliteration)

- Ajdačić, D., & Npop Ajdačić, L. (2015). *Poredbena srpsko-ukrajinska frazeologija*. Alma.
- Aksamitow, A., & Czurak, M. (2000). *Słownik frazeologiczny białorusko-polski*. Fundacja Sławistyczna; Instytut Sławistyki Polskiej Akademii Nauk.
- Akulenko, V. V. (Ed.). (1990). *Kategoriia kolichestva v sovremennykh evropejskikh iazykakh*. Naukova dumka.
- Basaj, M. (1970). Frazeologizmy liczebnikowe w języku czeskim i polskim. *Studia z Filologii Polskiej i Słowiańskiej*, 9, 173–184.
- Bilonozhenko, V. M., Hnatiuk, I. S., Diatchuk, V. V., Nerovnia, N. M., Fedorenko, T. O., & Vynnyk, V. O. (Eds.). (2003). *Slovnyk frazeolohizmiv ukraïns'koï movy*. Naukova dumka.
- Buffa, F. (1998). *Polsko-slovenský frazeologický slovník*. Náuka.
- Fiadosiak, A. S. (2002). *Antalohiia belaruskai narodnai prykazki, prymaŭki i vysloŭia*. Uradzhaŭ.
- Földes, C. (1993). Numeralia als phraseologische in der deutschen, russischen und ungarischen Gegenwartssprache. In E. Krošláková (Ed.), *Frazeológia vo vzdelávaní, vede a kultúre* (pp. 92–104). Vysoká škola pedagogická v Nitre.
- Forstner, D. (1990). *Świat symboliki chrześcijańskiej* (W. Zakrzewska, P. Pachciarek, & R. Turzyński, Trans. & Eds.). Instytut Wydawniczy PAX.
- Głowicka, M. (2009). Koncept liczbowy w polskich i hiszpańskich związkach frazeologicznych. In M. Filipowicz-Rudek, M. Jędrusiak, & A. Komorowska (Eds.), *Zrozumieć język, przetłumaczyć świat: Księga Pamiątkowa dedykowana Profesor Jadwidze Koniecznej-Twardzikowej* (pp. 75–91). Księgarnia Akademicka.
- Gugulanowa, I. (1982). Frazeologizmy z liczebnikami w języku polskim i bułgarskim. In M. Basaj & D. Rytel (Eds.), *Z problemów frazeologii polskiej i słowiańskiej* (Vol. 1, pp. 149–156). Zakład Narodowy im. Ossolińskich; Wydawnictwo Polskiej Akademii Nauk.
- Hancharova, N. A. (Ed.). (1993). *Shastsimoŭny sloŭnik prykazak, prymavak i krylatykh sloŭ*. Universitetskoe.
- Hrynblat, M. I. (1976). *Prykazki i prymaŭki: U 2 kn*. Navuka i tĕkhnika.
- Ivchenko, A., & Wölke, S. (2004). *Hornjoserbski frazeologiski slovník*. Ludowe nakładnistwo Domowina.
- Keber, J. (2011). *Slovar slovenskih frazemov*. Založba ZRC, ZRC SAZU.
- Kiselëv, I. A. (1991). *Russko-beloruskii frazeologicheskii slovar': Dlia srednei shkoly*. Narodnaia asveta.
- Kovačević, Ž. (2002). *Srpsko-engleski frazeološki rečnik*. Filip Višnjić.

- Krzyżanowski, J. (Ed.). (1969–1972). *Nowa księga przysłów i wyrażen przysłowiowych polskich* (Vols. 1–3). Państwowy Instytut Wydawniczy.
- Lebda, R. (2005). *Nowy słownik frazeologiczny*. Wydawnictwo Zielona Sowa.
- Lepeshaŭ, I. I. (2011). *Tlumachaŭny sloŭnik prykazak*. HrDU.
- Lurker, M. (1989). *Słownik obrazów i symboli biblijnych* (K. Romaniuk, Trans.). Pallottinum.
- Macan, Ž., & Opašić, M. (2010). Frazemi s brojevima sedam i devet u hrvatskome i njemačkome jeziku. In J. Villnow Komárková (Ed.), *À la croate: Sborník vybraných příspěvků z konference “Setkáni mladých kroatistů” konané v Brně 13. 4. 2010* (pp. 101–108). Tribun EU.
- Makovets, N. A. (1974). *Sem’ i sed’moi’ v russkikh poslovitsakh i pogovorkakh*. *Russkaia rech’*, 1974(2), 150–153.
- Małdżyjewa, W., & Wójtowiczowa, J. (1994). *Polskie i bułgarskie związki frazeologiczne*. Wydawnictwa Uniwersytetu Warszawskiego.
- Matešić, J. (1982). *Frazeološki rječnik hrvatskog ili srpskog jezika*. Školska Knjiga.
- Menac, A., & Rojs, J. (1992). *Hrvatsko-slovenski frazeološki rječnik*. Zavod za lingvistiku Filozofskoga fakulteta Sveučilišta u Zagrebu.
- Menac, A., Fink-Arsovski, Ž., & Venturin, R. (2003). *Hrvatski frazeološki rječnik*. Naklada Ljevak.
- Mieczkowska, H. (1994). Znaczenie liczebników we frazeologizmach liczebnikowych w języku słowackim i polskim: Frazeologizmy z liczebnikami określonymi. *Studia Linguistica Polono-Slovaca*, 4, 52–63.
- Mikołajczak, S. (1999). Polskie frazeologizmy z komponentem liczebnikowym. *Poznańskie Spotkania Językoznawcze*, 5(2), 49–56.
- Mokienko, V. M., Nikitina, T. G., & Nikolaeva, E. K. (2010). *Bol’shoi’ slovar’ russkikh posloviť*. ZAO “OLMA Media Grupp”.
- Mrhačová, E., & Balowski, M. (2009). *Česko-polský frazeologický slovník*. Ostravská univerzita v Ostravě.
- Müldner-Nieckowski, P. (2004). *Wielki słownik frazeologiczny języka polskiego*. Świat Książki.
- Nicheva, K., Spasova-Mikhaïlova, S., & Cholakova, K. R. (1975). *Frazeologichen rechnik na bułgarskiia ezik* (Vols. 1–2). Izdatelstvo na Bułgarskata Akademiia na Naukite.
- Nomys, M., & Paziak, M. M. (1993). *Ukraïns’ki prykazky, prysliv’ia i take inshe*. Lybid’.
- Orłoś, T. Z. (Ed.). (2009). *Wielki czesko-polski słownik frazeologiczny*. Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego.
- Otašević, Đ. (2012). *Frazeološki rečnik srpskog jezika*. Prometej.
- Paczolay, G. (2002). *European proverbs in 55 languages with equivalents in Arabic, Persian, Sanskrit, Chinese and Japanese*. De Proverbio.com.
- Pajdzińska, A. (2006). *Studia frazeologiczne*. Oficyna Wydawnicza Leksem.
- Palamarchuk, L. S. (Ed.). (1999). *Frazeolohichniy slovnyk ukraïns’koï movy* (Vols. 1–2). Naukova dumka.
- Pietrak-Meiser, H. (1993). *Słownik frazeologiczny czesko-polski*. Redakcja Wydawnictw KUL.
- Polenakovik, H., & Penušliski, K. (1954). *Makedonski narodni umotvorbi: Vol. 4/1. Poslovići*. Knigoizdatelstvo “Kočo Racin”.
- Pomierska, J. (2002). *Przysłowie samò sã rodzy w głowie: Kaszubskie przysłowia z polskimi odpowiednikami*. Oficyna CZEC.

- Postovalova, V. I. (2014). Mistika i simbolika chisla v Sviashchennom Pisanii (opyty istolkovaniï v pravoslavno-khristianskoï traditsii). In N. D. Arutiunova (Ed.), *Logicheskii analiz iazyka: Chislovoi kod v raznykh iazykakh i kul'turakh* (pp. 285–303). LENAND.
- Rajnochová, N. (2014). Frazeologicheskie bibleizmy s numerologicheskimi komponentami *sem', desiat', tridsat'*. In W. Chlebda (Ed.), *Frazeologia a preklad* (pp. 181–190). Wydawnictwo Uniwersytetu Opolskiego.
- Slaveïkov, P. R. (1954). *Bŭlgarski pritchi ili poslovitsi i kharakterni dumi*. Bŭlgarski Pisatel.
- Smiešková, E. (1977). *Malý frazeologický slovník*. Slovenské pedagogické nakladateľstvo.
- Straš, E. (2008). *Kategoria intensywności we frazeologii języka polskiego i rosyjskiego*. Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego.
- Teliia, V. N. (Ed.). (2009). *Bol'shoi frazeologicheskii slovar' russkogo iazyka* (4th ed.). ASTPRESS KNIGA.
- Tolstaia, S. M. (2012). Chislo. In N. I. Tolstoï (Ed.), *Slavianskie drevnosti: Ètnolingvisticheskii slovar': V 5-ti tomakh* (Vol. 5, pp. 544–547). Mezhdunarodnye otnosheniia.
- Tvrđý, P. (1933). *Slovenský frazeologický slovník*. Nákladem Československej Grafickej Unie.
- Wysoczański, W. (2006). *Językowy obraz świata w porównaniach zleksykalizowanych: Na materiale wybranych języków*. Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego.
- Wyżkiewicz-Maksimow, R. (2006). Liczba *siedem* w językach i kulturze Słowian. *Slawistyka*, 2006(10), 150–160.
- Zaorálek, J. (1963). *Lidová rčení*. Nakladatelství Československé akademie věd.
- Zaręba, L. (1982). Liczby w polskich i francuskich związkach frazeologicznych. *Poradnik Językowy*, 1982(10), 690–707.
- ZHaïvoronok, V. V. (2006). *Znaky ukrains'koï etnokul'tury: Slovnyk-dovidnyk*. Dovira.

The Component “Seven” in Slavic Phraseology and Paremical Units

Summary

Units with a numeral component are clearly noticeable in phraseo-paremical resources. This is particularly the case of richly represented multiword combinations with the lexeme “seven”. The comparative analysis presented in this article considers the phrases and paremias of Slavic languages with the component “seven”. They manifest a conceptualising numerical dimension in indications of quantity and intensity by reference to the value of seven units

of something, and also by variance or opposition within numerical indices with the central segment “seven”.

Komponent „siedem” w słowiańskiej frazeologii i paremice

Streszczenie

W zasobach frazeologiczno-paremicznych wyraźnie zauważalne są jednostki z komponentem liczebnikowym, w szczególności bogato reprezentowane są związki z leksemem „siedem”. W przeprowadzonym badaniu porównawczym analizie poddano frazeologizmy i paremie języków słowiańskich ze składnikiem „siedem”. Ukazują one konceptualizacyjny wymiar liczbowy przejawiający się we wskazaniach na miarę ilości oraz intensywność poprzez odniesienie do wartości siedmiu jednostek czegoś, a także poprzez oboczność bądź przeciwstawność w obrębie odniesień liczbowych z ośrodkowym segmentem „siedem”.

Keywords: numerical phraseologisms; numerical paremias; number seven; conceptualisation; Slavic languages

Słowa kluczowe: frazeologizmy liczebnikowe; paremie liczebnikowe; liczba siedem; konceptualizacja; języki słowiańskie

Włodzimierz Wysoczański, University of Wrocław, Wrocław, Poland

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-3516-3240>

Correspondence: wlodzimierz.wysoczanski@uwr.edu.pl

The preparation of this article was financed within the statutory activities of the Institute of Slavic Studies, University of Wrocław.

Competing interests: The author is a reviewer in this issue of the journal.